נתיבות עולם — נתיב שם טוב

בספר קהלת (ז') טוב שם משמן טוב. שלמה המלך אמר שיותר טוב שם טוב משמן טוב, ומה ענין שם לשמן טוב ואין להם שייכות זה לזה כלל, אם היה הדמוי הזה מפני שהשם טוב מריח למרחוק, ואמר שיותר מריח שם טוב למרחוק יותר ממה שמריח השמן טוב למרחוק, היה לו לומר שהשם טוב יותר מן הבשמים שהם יותר מריחים מן השמן. ועוד אמרו במדרש (קה"ר פ"ז) טוב שם משמן טוב שמן טוב יורד ושם טוב עולה שמן טוב לשעתו ושם טוב לעולם שמן טוב כלה ושם טוב אינו כלה שמן טוב בדמים ושם טוב בחנם שמן טוב נוהג בחיים ושם טוב נוהג בחיים ובמתים שמן טוב בעשירים ושם טוב בעשירים ובעניים שמן טוב הולך מקיטון לטרקלין ושם טוב הולך מסוף העולם עד סופו שמן טוב נופל על המת ומבאיש שנאמר זבובי מות יבאיש יביא שמן רוקח שם טוב נופל על המתים ואינו מבאיש שנאמר ויעל ויגהר על הילד וגו' שמן טוב נופל על המים ונדוח ושם טוב נופל על הדג ואינו נדוח שנאמר ויאמר ה' לדג ויבלע את יונה שמן טוב נופל על האש ונשרף ושם טוב נופל על האור ואינו נשרף דכתיב באדין נפקין וגו', א"ר יהודה ברבי מצינו בעלי שמן טוב נכנסו למקום חיים ויצאו שרופין ובעלי שם טוב נכנסו למקום מתים ויצאו חיים נדב ואביהוא נכנסו למקום חיים ומתו חנניה מישאל ועזריה נכנסו לאתון נורא ויצאו חיים לכך נאמר טוב שם משמן טוב וגו', ומעתה לפי המדרש הזה יותר קשה, כי מה המעלות האלו נחשבים. אבל מדרש הזה רמז ענין מעלת השם טוב, ורצה לומר כי השם טוב הוא המעלה אל האדם עצמו, וזה כי השם מורה על עצמו של דבר, שכל אשר יש לו שם טוב המעלה הזאת הוא עצמי אל האדם לא כמו העושר שזה קבל העושר. ואף החכמה, אם שנראה כי הדבר הזה הוא אל עצמו אין החכמה דבר עצמי אל האדם, וכן שאר המעלות אינם אל האדם עצמו. אבל השם טוב שבא על האדם עצמי היא תהיה המעלה מה שהיא סוף סוף השם הוא בא על האדם עצמו ודבר זה יותר נחשב משמן טוב. ואין ר"ל שמן טוב ממש אבל נקרא שמן טוב כל מעלה שמקבל האדם מה שהיא, כי אף אם הוא כהן הכהונה אינה דבר עצמי לאדם כמו שיתבאר. וקרא שלמה המעלה שיש לאדם מצד עצמו שם טוב כי השם בא על המהות שהוא מופשט מן הגשמי, סוף סוף השם בא על עצמו. וקרא המעלה שמקבל ואינו דבר עצמי אל המקבל שמן טוב, כי המעלה שמקבל אחר דומה לשמן טוב שמושחין הכלי בו והכלי קבל את השמן וכך הוא המעלה שקבל נמשח ונתרבה ממנו מי שמקבל אותו. וע"ז אמר כל הדברים אלו, ואמר כי שם טוב עולה, פי' כי מי שהוא בעל שם טוב כל עוד שיש לו שם טוב יותר השם טוב הוא מתעלה למעלה, ואין זה כאשר מקבל אחד מן המעלות שזה נחשב אל המעלות שקבל ירידה, כי אם קבל החכמה הרי החכמה מצד עצמה היא שכלית, וכאשר קבל האדם החכמה היא עומדת בחומר ודבר זה ירידה כאשר הוא עומד במקבל, אבל שם טוב עולה כי השם שהוא על המהות והמהות הוא מופשט מן הגשמי ודבר זה נקרא עלייה כאשר השם הוא המהות השכלי מופשט מן הגשמי לגמרי, ובזה הוא מתעלה לכך אין השם טוב כמו שאר מעלות כי אדרבא הם מתחברים אל הגשמי ודבר זה הוא דבר מופלג בחכמה. ואמר כי שמן טוב כלה, ר"ל כמו שהשמן כאשר הוא סך ממנו כלה השמן ואין עוד, וכך הוא המעלה הזאת שהאדם מקבל יש לזה שעור אל אותה המעלה שמקבל ותוכל לומר עד כך מגיע חכמתו ועד כך מגיע גבורתו ואין עוד יותר וכלה, אבל השם טוב אינו כלה לומר כי מעלתו מגיע עד כך כי זה לא שייך בדבר שהוא עצמי כמו שהוא שם טוב שהוא דבר עצמי כמו שאמרנו, ואין שייך רק בדבר שהוא תואר לבד ודבר זה ידוע למבינים מאוד. ועוד כי השם מהות העצמי מופשט מן הגשמי אין לדבר שהוא שכלי הפסק לכך אמר שם טוב אינו כלה, ופירוש זה עיקר בו מה שיש גבול לכל המעלות שהם תארים נזכר אחר כך. ואמר שמן טוב בדמים שם טוב בחנם, פירוש הדבר שהוא תואר כמו כל המעלה שהם תוארים צריכים לנושא והם עומדים בנושא אשר הוא מקבל, כי צריך מקבל אל החכמה ואל הגבורה, ודבר זה נקרא דמים כי הדמים הם שהמקבל נותן עד שמקבל מה שמקבל, וכך כאשר הוא צריך אל המקבל שעומד בו מוטבע בו נקרא שנותן לו. אבל שם טוב אין לו מקבל כלל, כי השם בא על המהות השכלי שהוא נבדל ואין לו מקבל. ולכך אמרו על התורה השכלית והיא שכל נבדל שהיא ג"כ שאין נותן בו דבר והיא בחנם, והבן הדברים האלו כי עמוקים הם וברורים ועוד יתבאר:

ואמר שמן טוב לחיים ושם טוב לחיים ולמתים, דבר זה מבואר ממה שאמרנו כי המעלה שהיא תואר בלבד ויש לה מקבל כאשר אין המקבל אין עוד דבר שמקבל, כי כאשר יסולק מן האדם חיים יסולק ממנו ג"כ המעלה ההוא שמקבל, ובוודאי לא שייך גבורה ועושר כאשר מת. אבל השם טוב שהוא המהות המופשט ואין בזה מיתה כלל, כי כתר שם טוב גדול אף מכתר תורה, לכך השם שהוא מורה על המהות השכלי שהוא מופשט מן הגשמי אין שייך בו מיתה כלל. ואמר עוד שמן טוב לעשירים שם טוב לעניים, כל הדבר הזה פירושו כמו שאמרנו, כי המעלות כולם הם תארים, וכל דבר כמו זה נקרא עשירות שקבל דבר וזהו עשירות, כי אין עשירות רק שקבל דבר שהוא קנינו וזה נקרא עשירות, אבל שם טוב שאין זה תואר נוסף כלל לקבל, לכך העני מצד שהוא עני שאין לו קנין שייך בו שהוא בעל שם טוב, כי אין זה קנין רק הוא המהות בעצמו. וזה אינו שייך בשאר דברים כי יקרא אשר בו החכמה שיש בו עשירות של חכמה, ונקרא בעל גבורה שקנה עשירות הוא הגבורה שכל דבר שהוא תואר נוסף נקרא עשירות, אבל שם טוב הוא עצמי לאדם מה שהוא שמו הטוב, ואין זה רק המהות המופשט הנבדל ואין בזה עשירות. עוד אמר שמן טוב מקיטון לטרקלין שם טוב הולך מסוף העולם עד סופו, דבר זה כי השם מורה על מהותו המופשט כמו שבארנו פעמים הרבה, כי זה ענין השם שבא על מהותו המופשט, ולפיכך השם הולך מסוף העולם עד סופו כי דבר כמו זה הוא בלתי מוגבל, אבל התואר יש לו מקבל והמקבל אי אפשר שלא יהיה דבר גשמי, והתואר הזה מצטרף אל הגשמי, ולפיכך לא יאמר על

התואר שהולך מסוף העולם עד סופו כי הגשמי הוא מוגבל וכל אשר מצטרף אליו מוגבל גם כן, ולפיכך אמר שמן טוב הולך מקיטון לטרקלין ואלו שם טוב מסוף העולם ועד סופו. ודבר זה מבואר למביני מדע ויודעי החכמה ועוד יתבאר בסמוך:

ועוד אמרו שמן טוב נופל על המת ומבאיש, כלומר לפעמים מצד המקבל מקולקל התואר כי אם היה רשע ומקבל מעלת החכמה הרי המעלה שבו מקולקל בשביל זה כי הוא חכם להרע, וכן הגבור כאשר יקבל אותה הרשע דבר זה קלקול והפסד שהוא מרשיע לאחרים ועושה רע. וזה שאמר כי שמן טוב נופל על המת ומבאיש, ודבר זה כנוי כי המקבל מקלקל הדבר שהוא מקבל כאשר יקבל מעלה שהוא תואר ואז גם כן מקולקל המעלה ההוא שקבל, ודבר זה לא שייך בשם טוב כלל כי כאשר השם שהוא המהות הוא טוב אין בזה שינוי. עוד אמר שמן טוב נופל על הדג והודח, פי' כי המעלה שהיא תואר בלבד אפשר שלא יהיה מקבל אותו ענין ולא נמצא אצלו כלל, כמו שלא יקבל אותו הדג השמן הטוב שהמים מדיחין אותו כאשר השמן נופל עליו, וכך אפשר לגמרי שלא יקבל המקבל לגמרי, כי אם המקבל היה אשה או עבד ואתה נותן לו חכמה אין מקבל אותו כלל כי לא שייך אליו זה כלל כי אין לאשה חכמה, וכן המלכות גם כן אין מקבל אותה אשה ועבד ולא שייך אצלם, נמצא שיש מקבל שאין מקבל אותו כלל ולכך מדמה אותה לדג שאין מקבל את השמן הטוב. אבל הדבר שהוא עצמי כמו שם טוב לא שייך לומר עליו דבר זה כלל לומר שאין מקבל אותו, כי כל הנבראים בעולם ראוים לשם טוב בעבור שהיא מעלה עצמית ואין לו מקבל כלל. ועוד אמר שמן טוב נופל על האור ונשרף שם טוב נופל על האור ואינו נשרף וכו', גם דבר זה בא להפריש ולחלק בין שם טוב ובין מעלה שהוא תואר בלבד, שהמעלה שהוא תואר ואינו עצם אינו יכול להגין כל כך כאשר יבא איבוד על עצמו, כמו שמביא ראיה אח"כ כי בני אהרן שהיו כהנים ומעלה ומדריגה זאת היא תואר בלבד נכנסו חיים ויצאו שרופים, בעבור כי לא היה מגין הכהונה שהיא דומה לשמן טוב שמקבל אותו המקבל, ולכך הכהונה והמלכות כשבא לקבל אותו המקבל מושחין אותו בשמן הטוב המורה על קבלת דבר, לכך לא היה מגין הכהונה שהם תואר כאשר הגיע דבר היזק לעצמם. אבל בעלי שם טוב נכנסו מתים ויצאו חיים, בעבור כי בעל שם טוב יש לו מעלה עצמית וכיון שזה מעלה עצמית היה מגין על עצמם. וכל אלו החלוקים הם בין מעלה שהיא תואר בלבד למקבל, ובין מעלה שהיא עצמית כמו שהוא שם טוב, כי השם מורה על המהות העצמי המופשט ושאר המעלות הם תארים למקבל. ולכך נקרא התואר המקבל שמן טוב כי השמן טוב הוא מושח את המקבל ומקדש אותו וכן כל התארים הם מושחין את המקבל ונותנים לו תואר, אבל שם טוב הוא מורה על המהות לכך הוא דבר עצמי ובודאי דבר זה הוא יותר מעלה מן התואר שהוא מקבל. ובכאן הזכיר עשר מעלות שיש לבעל שם טוב, וידוע כי המאמר העצם הוא המאמר העשירי מן עשרה מאמרות אשר בארו החוקרים, וכנגד זה אמר עשרה דברים בשם טוב אשר היא מעלה עצמית, ודבר זה תבין ממה שאמרו (אבות פ"ד) כי כתר שם טוב עולה על גביהן וכתר שם טוב היא העשירית, והבן זה היטב כי אי אפשר לפרש יותר:

הפך המדה הזאת מי שהוא בעל שם רע, וידיעת ההפכים אחד, כמו שבעל שם טוב נודע מעלתו העליונה כמו שהתבאר, כמו כן בעל שם רע מחלל עצמו וכבודו וזהו הפחיתות הגדול ואפי' אם הוא שקר, שבשביל כך הזכירו החכמים שלא יביא האדם עצמו לידי חשדא ומאוד הרחיקו החשד שלא יצא עליו שם רע, כי אף על גב שהוא שקר מכל מקום יש לו אצל אחרים שם רע. וכבר אמרנו כי גדול ענין השם, וזה אמרם בפרק אמר להם הממונה (יומא ל"ח, א') בני אבטינס היו בקיאים במעשה הקטורת ולא רצו ללמד ועל דבר זה מזכירין אותן לשבח שמעולם לא יצאה כלה מבושמת מבתיהם שלא יאמרו ממעשה הקטורת לקיים מה שנאמר והייתם נקיים מה' ומישראל:

ובירושלמי במסכת שקלים (פ"ג ה"ב) אמר רבי שמואל בר נחמן כשם שצריך האדם לצאת ידי שמים כן צריך לצאת ידי הבריות, מן התורה ומן הנביאים ומן הכתובים. מה"ת שנאמר והייתם נקיים מה' ומישראל, מן הנביאים אל אלקים ה' הוא יודע וישראל הוא ידע. מן הכתובים ומצא חן ושכל טוב בעיני אלקים ואדם ע"כ. וכל זה מפני כי האדם אם ח"ו הוא בעל שם רע דבר זה ענין עצמי לאדם ולכך דקדקו על החשדא בכל מקום ולא יאמר מה לי ולחשדא:

ובפרק קמא דמועד קטן (י"ח, ב') ואמר רב משום רבי ראובן בר אצטרובלי ואמרי לה במתניתא תנא אין אדם נחשד בדבר אלא א"כ עשאו או כולו או מקצתו או הרהר בלבו לעשותו ואם לא הרהר בלבו לעשותו ראה אחרים שעשאוהו ושמח מתיב ר' יעקב מנהר פקוד ויחפאו בני ישראל דברים אשר לא כן על ה' אלקיהם התם להכעיס הוא דעביד, ת"ש וישמע משה ויפול על פניו מה שמועה שמע אמר ר' יונתן שחשדוהו מאשת איש מנלן שנאמר ויקנאו למשה במחנה התם משום שנאה הוא דעביד, ובספרים אחרים אין כתיב וישמע משה אלא ת"ש ויקנאו למשה במחנה ואמר רב שמואל בר יצחק מלמד שכל אחד קנא לאשתו ממשה התם משום שנאה הוא דעביד, תא שמע דאמר ר' יוסי יהא חלקי עם מי שחושדין אותו בדבר ואין בו אמר רב פפא לדידי חשדין בי ולא הוי בי לא קשיא הא בקלא דפסיק הא בקלא דלא פסיק ע"כ. הנה כאשר נחשד האדם ויש לאדם אצל הבריות שם רע אמר שאי אפשר שיהיה שקר כולו, כי השם לפי מדרגתו אשר אמרנו אין ראוי שיהיה בו השקר, כי השם בא על המהות המופשט השכלי, ולכך אי אפשר שיהיה כולו שקר מכל וכל לגמרי כאשר יצא עליו שם רע ועכ"פ יש בו דבר מה שהוא אמת. ומקשה עליו מהא דאמר רבי יוסי יהא חלקי עם מי שחושדין אותו בדבר ואין בו ומתרץ דאיירי זה בקלא דפסיק, ודבר זה לא נקרא שם כלל, אבל קלא דלא פסיק והוא קול גמור ויש לו שם שהוא כך דבר זה אי אפשר שיהיה שקר מכל וכל. ולפיכך יהיה נזהר האדם מן החשד, אבל החשד מן האויבים בזה לא אמרנו שאם כך לא יהיה ח"ו אדם הגון בישראל, ואין מעשה האויב נחשבים מעשה כלל, וכמו שאמר התם משום שנאה הוא דעביד ואין להאריך: